

ИГОР РОСОХОВАТСКИ ТОРИЙ I

Превод от руски: [Неизвестен], 1964

chitanka.info

Очаквахме новия началник-лаборатория половин час преди започването на работното време. Черният като бръмбар и малко безочливичък Саша Митрофанов се готвеше за „задушевен разговор“. Аз исках веднага да поговоря за набавянето на суперцентрофуги. А Люда се надяваше да измоли неплатен отпуск.

Той дойде точно пет минути преди звънеца: къдрокос, с хлътнали строги очи, клепоух, мършав, бърз и стремителен в движенията си. На Саша Митрофанов, който се опита да поведе „задушевен разговор“, той така сухо подхвърли „добро утро“, че Саша веднага излезе в коридора и се скара с добрия Мих-Мих.

А в кабинета на началника нова неприятност очакваше и Мих-Мих.

— Махнете от коридора всички тези изтъркани канапета — каза новият началник. — Освен ония двете, които сте кръстили „проблемно“ и „дискусионно“.

— Да поръчам ли вместо тях нови? — със свойственото му добродушие попита Мих-Мих.

Някаква нервна гръпка премина по бузата на „новия“.

— На жените неудобно ли ще им бъде да дрънкат прави? — попита той и желанието на Мих-Мих да пита изобщо за каквото и да било се изпари. Това беше първата заповед и тя се оказа достатъчна, за да накара лаборантките, които прекарваха най-хубавите часове от работното време по канапетата, да намразят новия шеф.

— Името ми е Торий Вениаминович — каза той на първото съвещание. — Научните сътрудници (той наблегна на тези думи) могат за удобство да се обръщат, както и към предишния началник, с инициалите ми — ТВ — или да ме наричат по име.

Той не трябваше да ни казва как да се обръщаме към него. След съвещанието го нарекохме „Торий I“, подчертавайки, че той няма да се задържи дълго при нас.

Люда, която беше дошла да моли за неплатен отпуск, той посрещна приветливо заинтересува се за болната ѝ майка. Лицето му беше съчувствено, но на девойката ѝ се струваше, че той не я слуша, тъй като погледът му сновеше по книгата на бюрото. От време на време директорът правеше някакви бележки по полетата. Люда се вълнуваше, обръкваше се, замлъкваше и тогава той кимваше с глава: „Продължавайте“.

— Мама е останала съвсем сама, няма кой да се грижи за нея. Няма кой дори вода да ѝ даде — тъжно каза девойката, мислейки за Гриша, който беше закопнял да я види и ѝ пишеше пламенни писма.

— Да, да, при това, както вече казахте, тя трябва да се грижи за възпитанието на вашата петнадесетгодишна сестра — каза директорът, без да я поглежда, и девойката почувствува, че той вече всичко е разбрал и че няма смисъл повече да лъже.

— Довиждане — каза тя, зачервявайки се от срам и яд.

Трябваше да забравим „доброто старо време“. Сега вече никой в института не можеше да ходи в командировка, където му се иска. Ходехме само там, където Торий I смяташе за нужно. За да бъда честен докрай, трябва да призная, че обикновено това беше в интерес на работата.

С една дума, както вече разбирате, към него хранеха еднакви чувства мнозина и ако все пак той се крепеше на мястото си, това не се дължеше на горещата любов на колектива.

За пръв път той ни порази с необикновените си способности на шахматния блицтурнир, който устройвахме по традиция един път месечно. Победителят трябваше да играе с ИМШП — изчислителна машина с широк профил. Така ние си отмъщавахме на победителя.

Този път победител беше Саша Митрофанов. Той хвърли тържествуващ поглед към лицата на противниците си, след това към ИМШП и въздъхна. Предаде се на деветнадесетия ход.

В победите на ИМШП над всеки от нашите шампиони имаше желязна закономерност и същевременно нещо унижително за всички ни. Макар и да знаехме, че това е невъзможно, ние мечтаехме ИМШП да загуби поне един път — и не в резултат на повреда.

Саша Митрофанов стана от масата и вдигна рамене. Някой се пошегува, друг започна да разказва анекдот. А към шахматната масичка изведнъж се приближи Торий I. Преди да успеем да се учудим, той направи първия ход. ИМШП отговори. Разиграваше се дамски гамбит.

След размяна на цариците Торий I премина в настъпление на царския фланг. Над всеки ход той мислеше отначало около десет секунди, след това — пет, след това — една и накрая — десети от секундата. Темпото беше небивало. Отначало помислих, че той просто се шегува, че мести фигурите, както му дойде, за да обърка машината.

Защото по програма тя трябваше да употребява за следващия си ход не повече време, отколкото партньорът ѝ за предишния. А беше невъзможно той да обмисля ходовете си за десети от секундата. Но по-късно, когато се чу свистящо бучене, което показваше, че ИМШП работи с повишено натоварване, и когато машината не издържа предложеното ѝ темпо и почна да греши, разбрах, че по някакъв необясним начин нашият шеф прави обмислени и смели ходове. Той биеше машината със собственото ѝ оръжие.

— Мат — каза Торий I, без да повиши глас — и ние всички видяхме как на страничния капак на ИМШП за пръв път в цялата ѝ история пламна червена лампичка.

Ние закрепяхме от възторг като диваци. Една от лаборантките се изплези на машината. Няколко души изтичаха към началника на лабораторията, вдигнаха го на ръце и почнаха да го подхвърлят. Торий I излиташе високо над главите ни, но на лицето му нямаше нито радост, нито тържество. То беше загрижено. Навярно той обмисляше през това време плана за работа през следващия ден.

Това, което узнахме по-късно, надхвърли и най-смелите ни догадки. Но и в оня миг ние почти се примирихме с него, бяхме готови да го уважаваме и да се възхищаваме от необикновените му способности.

Отдавна в нашия институт съществуваше традиция — влюбените рицари поднасяха рано напролет на девойките мимози. Малко по-суетните оставяха своите букетчета в лабораторията, така че силният аромат проникваше дори в коридорите. Торий I нареди мимозите да бъдат заменени с кокичета и добрият Мих-Мих започна да изпълнява заповедта му. В лабораторията го посрещнаха с язвителни шеги:

— Какъв процент от продажбата на кокичетата получава началникът на лабораторията?

— Вярно ли е, че директорът получава главоболие от силната миризма?

Най-много се стараяше Саша Митрофанов. Това продължи дотогава, докато директорът обясни:

— Фитонцидите на мимозата влияят върху някои опити.

И Саша разбра защо два дни преди това неочаквано не бе сполучил неговият грижливо подготвен опит за заразяване на морски

свинчета с грип.

Ние разбрахме истински цената на Торий Вениаминович при обсъждането на резултатите от работата на Митрофанов. Той докладваше за наблюденията си върху протичането на нервния импулс по влакна с различно сечение. Известно е например, че към дългите пипала на октопода отиват по-дебели нервни влакна, отколкото към по-късите. А тъй като импулсът протича толкова по-бързо, колкото по-дебело е нервното влакно, октоподът може да действа едновременно с всичките си пипала. Саша разказваше за серията опити, които бе извършил в лабораторията, как е била уточнена зависимостта между дебелината на влакното и скоростта на импулса, за подготовката на нови опити.

Торий I слушаше доклада много внимателно. Той като че ли се стараеше да запомни всяка дума, дори мърдаше устните си от усърдие. А понякога очите му бавно угасваха, ъглите на устата му се отпускаха. Но след това той се сепваше и отново придаваше на лицето си израз на напрегнат интерес. Когато Саша завърши доклада си, всички погледнахме към шефа. От това, което щеше да каже Торий I, зависеше последният щрих в мнението за него.

В тишината ясно прозвуча безстрастният му глас:

— Нека се изкажат останалите.

Тях той изслушваше също както и Саша. А след това стана и зададе на Митрофанов няколко въпроса:

— Каква е обвивката на влакната с различна дебелина и каква е зависимостта между дебелината на обвивката и сечението на влакното? Вземали ли сте под внимание наситеността на различните участъци на влакното с микроелементи? Защо не създадете модел на нерв от синтетични белтъчини и не започнете да го усложнявате постепенно по участъци?

Не че тези въпроси слагаха кръст на цялата работа, извършена от групата на Митрофанов. Те и не претендираха за това, особено по форма. Но Торий I набеляза принципно нов път на изследвания. И ако Митрофанов бе вървял по този път от самото начало, работата щеше да се съкрати няколко пъти.

Оттогава започнах внимателно да се вглеждам в своя началник, да го изучавам. Винаги са ме интересували хората с необикновени

умствени способности. Нали в края на краищата целта на нашата работа беше усъвършенствуването на нервната система.

Природата е установила за нас жестоко ограничение: придобивайки нещо ново, ние губим нещо от онова, което сме придобили по-рано. По-късните мозъчни слоеве се наслагват върху по-ранните, заглушават тяхната дейност. Заспиват инстинкти, угасват и се покриват с пепел неизползуваните средства за връзка.

По това е само половин беда. Челните дялове не успяват да анализират всичко, което се пази в мозъка: като в тихи заливи стоят забравени цели флотилии от нужни сведения; бездействуват като подводници, които се стремят да изплават на повърхността, интересни мисли; блестящи идеи, чието местонахождение не е отбелязано на карти, ръждясват и стават негодни за употреба.

Можем ли да признаем, че това е закон за нас? Да признаем и да се примирим?

Ние сме свикнали да смятаме човешкия организъм и особено мозъка за венец на творението. Свикнали сме и с по-опасната мисъл, че не може да има нищо по-добро и по-съвършено от него. Така ни е по-спокойно. Но спокойствието никога не е било двигател на прогреса.

В действителност обаче нашите организми са инертни като наследствената информация и не винаги успяват да се приспособят към измененията на средата. Импулсите протичат по нашите нерви дяволски бавно. Творенията на нашите ръце в много отношения са по-съвършени от самите нас: железните лостове са по-мощни от нашите мускули, колелата и крилата са по-бързи от краката ни, автоматите са по-сигурни от нервите ни, а изчислителната машина мисли по-бързо от мозъка. Значи ние можем да творим по-добре от природата.

Дошло е време да поработим над своите организми!

Опитвам се да си представя новия човек. Той ще мисли сто пъти по-бързо — и вече това качество ще го направи хиляди пъти по-силен. Над това работи нашият институт. Затова ние изучаваме сечението на нервите, съотношението на различните вещества в тях. Какъв ще бъде новият човек? Как бихме се държали с него, ако той се появи сред нас?

Фантазията ми е бедна и аз не мога да създам неговия образ, да си представя неговите постъпки. Преставам да фантазирам и мисля за работата, за своята лаборатория. Ние свършихме доста нещо. Но когато изследвахме свойствата на някои микроелементи във връзка с

проводимостта, се намерихме в задънена улица. Наситеността на влакното с кобалт в едни случаи даваше ускоряване на импулса, в други — забавяне. Никелът се държеше съвсем не така, както предписваха теорията и нашите предположения. Едни опити противоречаха на други.

Един ден Торий I ми каза:

— Елате днес у дома.

Да си призная, отивах у него с болезнено чувство, което трудно можеше да се определи. В него се сливаха напрегнатост и любопитство, неприязън и възхищение.

Вратата ми отвори възрастна жена с ласкаво загрижено лице. Загриженият израз на такива лица не е краткотраен, а се отпечатва за цял живот.

— Торий е в стаята си.

Тя така произнесе „Торий“, че аз разбрах — това е майка му.

Минах по коридора и се спрях. През стъклената врата видях Торий Вениаминович. Той седеше пред масата до прозореца, подпрял брада върху едната си ръка, а в другата държеше обърната с дъното нагоре ракиена чашка. Лицето му беше съсредоточено и напрегнато. Радиото пееше малко дрезгаво: „...Ты плыви наша лодка, плыви...“ Торий I натисна чашката върху бюрото, сякаш поставяше печат. След това вдигна друга преобърната чашка.

Почувствувах се много неудобно. Мина ми през ума: затворил се е в стаята си и пие. За миг ме облъхна студът на чуждата самотност. Но защо тогава майка му не го предупреди за моето идване?

Отворих вратата.

— А, вие ли сте? Много добре направихте, че дойдохте.

Той постави чашката върху... шахматната дъска. И аз видях, че това не е преобърната чашка, а пионка. Торий I играеше шах против самия себе си.

— Разказвайте, докато не е дошъл някой — подкани ме той и се настани по-удобно, готов да слуша. Но само след един миг ме прекъсна с въпрос:

— А вие винаги ли държите сметка за състоянието на системата?

Той скочи, почти изтръгна от ръцете ми рентгенограмите, почна да се разхожда из стаята и заговори толкова бързо, че думите му се сливаха:

— Вие питате какво е дало тук петно — желязото или никелът? Но трябва да се има пред вид, че преди това нервът се е намирал в състояние на продължително възбуждане. Става ясно, че петното е от кобалт. А този зъбец е от желязото, защото, първо, в тази област желязото може да изглежда на плаката и така, второ, процентът на желязото в тъканта е започнал вече да се увеличава, трето — функцията се е изменила. И, четвърто, когато функцията се е изменила и процентът на желязото в тъканта расте, зъбец с такъв ъгъл дава само желязото.

Стори ми се, че мога да дам точно определение за гений. Гений е този, който може да вземе под внимание и да съпостави факти, които на другите изглеждат несвързани помежду си. Мислех си и за това, какво щастие е да работиш с Торий.

На другия ден аз се събудих с радостно предчувствие. През нощта бе валяло, пречистеният въздух беше свеж, а пронизаната от лъчи синева леко заслепяваше и изглеждаше особено празнична. Вдигнах няколко пъти гирите, умих се бързо и, довършвайки закуската си, изхвъркнах от къщи.

Вървах и размахвах чантата си като ученик и ми се струваше, че бъдещето е отворена книга, която може да бъде прочетена безпогрешно.

Ето и нашия институт... Бях хванал дръжката на вратата, когато се раздаде първият взрив, след това втори и трети. Някакви книжа захвърчаха във въздуха като прилепи. При мен дотича Саша Митрофанов и ме сграбчи за ръкава. Гъст дим излизаше от прозорците. През него като змийски езици бързо се подаваха и се скриваха огнените езици.

Последва серия от слаби взривове, като тракане на картечница. „Огънят се носи по епруветките с разтворите. Наближава склада с реактивите — с ужас си помислих аз. — А там...“

Очевидно и Саша бе помислил същото. Без да си кажем нито дума, ние се спуснахме към димящия вход.

Зад нас се чу вик:

— Аз съм виновна! Само аз... Пуснете ме!

Лаборантката Валя Сизончук тичаше право към огъня.

Успях да я хвана за ръката. По лицето на Валя течаха сълзи, оставяйки на бузите ѝ две тъмни ивици. Тя отново се задърпа към

входа.

Не чух кога е дошла колата; Торий I внезапно изникна на фона на пурпурното петно редом с Валя. Блъсна я назад и изчезна в бушуващия огън.

Сега ние двамата със Саша държахме Валя. Тя стоеше сравнително спокойно, изчерпала всичките си сили. Повтаряше през сълзи:

— Аз съм виновна. Забравих да прибера селитрата. Аз...

Гледах натам, където изчезна Торий I. Защо не го последвах? Това и досега ме измъчва.

След няколко минути видяхме Торий Вениаминович. Той излезе, залитайки, от дрехите му висяха черни парцали. Направи две крачки и падна. Лежеше на хълбок, сгърчен и ни гледаше.

— Проверете изключен ли е газът в централния корпус. Вие — той премести погледа си върху Саша — кажете на пожарникарите да почнат да гасят от дясното крило.

След това погледна към мене:

— У дома в лявото горно чекмедже на бюрото ми има една папка. Майка ми ще ви я даде. В нея са записани данните от опита. Да, аз успях да изменя моята нервна тъкан, ускорих протичането на импулса седемдесет и шест пъти. Сечението на влакното, наситеността с микроелементи. Главното е кодът. Кодът от сигнали — повече къси, отколкото дълги...

Ставаше му все по-зле. Лицето му посивяваше, сякаш се покриваше с пепел.

— Ще разберете, като прочетете... Само че имайте пред вид моята грешка. Ускоряването на импулса действа върху хипофизата и други жлези. Проверих това върху себе си. Ще узнаете от дневника...

— Защо направихте това? — извиках аз. — Всеки от нас...

— Трябваше да се действа бързо... Прекалено бързо за нормален човек...

Отнякъде се появиха санитарите. Сложиха го внимателно на носилката. Той не стенеше и не се помръдваше. Торий Вениаминович умря по пътя за болницата.

* * *

Преглеждам неговите книжа. Стремителен почерк, буквите приличат на стенографски знаци. Страниците са изпъстрени с мастилени петна. Много поправки с разноцветни моливи: червен молив поправя мастилото, син молив поправя червения, зелен — синия. Така той е различавал по-късните поправки от по-ранните. Изписаните листа сухо шумят, говорят ми с неговия глас. Той пръв беше се решил да направи върху себе си опита, който ние още провеждахме с животни и модели.

Да, той именно бе човекът, за когото мечтаехме. Той бе дошъл при нас от бъдещето. Защо ни беше толкова трудно с него?

Публикувано в списание „Наука и техника за младежта“, броеве
7, 8/1964 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.